

KÉT HÉT

MAJOR NÁNDOR

December 20-án, vasárnapon

Második napja nem fűtenek. A lakás, mint a jégverem. Nyakig bebugyoláltam magam. A lázmérőm 38 fölé kúszott. Amikor megmozdulok, a hideg ráz. Olvasok, olvasok, olvasok. Egyszer csak vörös karikák játszanak a szemem előtt, s a betűk egybefolynak. „Ha soká nézel az örvénybe, az örvény visszatekint rád”, motyogom magamban. Feleszmélek: tizedszer vagy huszadszor mondom már ma délután? Persze hogy Nietzsche. Félelmetes.

*

Háztömbünk közös udvarának bal csücske tavasz óta építőteleppé változott. Dr. Csík egyemeletes házára új betonvázlat, majd három új emeletet húztak. Tegnap reggel nem folytatták a munkát. 9 óra tájt megjelent három munkás. Két kismalacot vízvezetékcsőre húztak, gerendahulladékból tüzet raktak, két bakon nyersdeszkból asztalt rögtönöztek. Az ám: Nikolj-dan van, híres „szlavák” napja. Az asztalon kenyér, pálinkás- és sörösüvegek. Egyre többen érkeztek. Körülállták a tüzet, zsongtak, tereferéltek. Jókora kört tapostak maguknak a hóban. Fagyponthoz 8–10 fok lehetett. Végül már tizenkilencen verődtek össze. Az előénekes magas hangon megkezdte a dalt, a többiek csak később vágtak bele, mélyen tercelve. Átölelték egymás vállát, s bezárták a kört. Egyek voltak, kétségtelenül. Így ment ez órákon át. Az egész udvar zengett. A dallamtalan dalokról ítélve likaiak vagy boszniaiak lehettek. Vajon a tizenkilenc közül hányan ünnepelték pár évvel ezelőtt ugyanezt a napot ugyanilyen tűz körül a karszto és az erdőségek véres frontjain?

Az alkonyat első jelére, négy körül, mintha egy csapásra megszűnt volna a varázslat: felkerekedtek, s szóltanul elhagyták az udvart.

*

Az R. utcai, irodahelyiséggé átvedlett lakásunk bérlője, Snežana, aki egy ingatlanforgalmi vállalatot vezet, majd egy hét késéssel hozta a nyugtákat, mert kislányát vírusos grippe gyötörte, s maga ápolta a gyereket. Még vizes lepedővel sem tudta lenyomni aggasztóan magas lázát. Tőle tudjuk: csak a túl kicsi és a túl nagy lakásoknak van keletjük; a túl kicsiket a menekülő kosovói szerbek veszik, a túl nagyokat a maffiózó úrgazdagok. Van egy megbízója, akinek már nyolc lakást adott el, bérbeadásukról is ő gondoskodik. A múltkor tévedésből egy kuplerájja átalakított óriás lakást kínált fel neki, jó lokáción, mire az öregúr megsértődött. „Korunk csak hancegni tud, az emberek lelkét üres szél dagasztja”, mondta Montaigne talányosan a maga koráról.

December 21-én, hétfőn

Pap Józsiék elutaztak Brémába, lányukhoz, Zsuzsához. Már ott van fiuk is, Dénes, Ottawából családostul. A gyerekek lányunkkal, Zitával együtt itt nőttek fel a körünkben, csaknem észrevétlenül. Pap Józsi egy reggel, kezdő orvos korában, alva találtuk szakkönyve felett: egész éjjel nyomozta, vajon lehetne-e másvalami is a gyermeke baja, mint az, amiről előző este kezelte. Egy nyáron, júliusban, a hetvenes években, együtt barangoltuk be az Isonzó épp virágzó völgyét, nagyapáink véres csatáinak színhelyét Szlovéniában; a folyóba zúdult tavaszi lavina havából képződött jéghíd alatt együtt fürödtünk meg a gyerekekkel a dermesztő vízben. '91-ben, amikor kitört a háború, Pönci beültette Dénest – már elektromérnök volt – a kocsijába, átvitte Szegedre, s útjára bocsátotta. Az utolsó éjszakát nálunk aludta át. Azóta se tért haza. Nem is fog soha. Csak Józsi és Gréti járnak még haza hosszú, süket hónapokra, amikor sohasem nyitnak rájuk ajtót azok, akiket legszívesebben fogadnának.

*

Bányai szólt: M. Ž. úrnő el kíván küldeni Kaszának, Szabadka polgármesterének egy postázásra alkalmatlan, nagyobb méretű fényképet, amely 1861-ben Bécsben készült, s azt a szabadkai városi küldöttséget ábrázolja, amely a vasút és a pályaudvar építése ügyében járt az arra illetékeseknél. A küldöttségben az úrnő őse is jelen volt, így maradt fenn a fénykép s a hozzá tartozó –

talán foghíjas? – névsor. Az volt a kérdés, már most, hogyan kerüljön el a küldemény Kaszához? M. Ž. egy magyarul fogalmazott levelet is mellékel Kaszának; még a helyesírása is hibátlan. Bányáinak viszont Svetozar Miletić beszédének eredetijét ajándékozta az 1860-as évekből, amelyet Miletić a magyar parlamentben mondott el az akkori szerb kisebbség jogainak védelmében.

Miletić impozáns szobra Újvidék főterén – Meštrović erőteljes alkotása – ifjúkoromban arról volt nevezetes, hogy amikor elment előtte egy szűz lány, beintett magásra emelt kezével.

December 22-én, kedden

Vajon Jugoszlávia '18-as létrehozásában volt-e valami, ami a '91-es összeomlásra is előrevetítette volna az árnyékát? A tizenvalahányadik könyvet olvasom már erre a témára, s a legmélyebb benyomást Đorđe Stanković *Nikola Pašić, saveznici i stvaranje Jugoslavije* című könyve tette rám. Pašić a 19. század embere volt, az volt a rögeszméje, hogy csak a nagy országoknak lesz jövőjük, kiagyalta tehát, hogy a szerbek, a horvátok és a szlovének egyazon nemzetnek három ága, s ennek nevében proklamálta: Szerbia hivatottnak érzi magát – ez a hadicélja – e háromnevű, de egyazon nemzet felszabadítására. Ennek az egyazon nemzetnek a három ága majd a szerb király jogara alatt egy unifikált és centralizált országban fog élni, elismerve a felszabadító szerbség elsőbbségének a jogát. Ezzel kialakult a mindmáig kísértő jugoszláv integralizmus ideológiája.

Amikor Pašić a fentieket kimondta, mindez fantazmagóriának látszott. A felszabadítandó népek meg az antant nagyhatalmak hallani sem akartak a dologról. Oroszország se, Szerbia legfőbb gyámolítója. Az antant urai legfeljebb Szerbia terjeszkedésére, de nem egy jókora délszláv állam létrehozására gondoltak. Pašićot, a szakállas, rögeszmés aggastyánt azonban semmivel sem lehetett eltántorítani. Múltak a szörnyű háborús évek. Egyszer aztán minden irányt változtatott. Félelmetes volt, ahogyan '17-től kezdve alakulni kezdett a nemzetközi helyzet, s a háború végére Pašićnak bejött a délszláv állam létrehozása. Diadalmaskodott elképzelhetetlenül nagy erők felett. Példátlanul nagy életmű kerekedett belőle.

A szerbek az egész 20. századot arra pazarolták, hogy a Szerbiát többszörösen meghaladó terület népét Szerbia „kezéhez” szoktassák. A kéretlen felszabadítónak kijáró elsőbbség nevében. Nem ment és nem ment. Mint a kis hal, amely nála nagyobb halat igyekezett felfalni, de aztán: se lenyelni, se kiköpni.

Napjainkban éljük át a végkifejletet.

P. Erzsi több iratot faxozott hozzánk Hódmezővásárhelyről férje, P. Dezső – jó ismerősünk – számára, akinek valamikor villanszerelő-műhelye volt a Telepen. '92-ben ahelyett, hogy lemondta volna, csak „felfüggesztette” az ipart, eladta a házat, átköltözött Hódmezővásárhelyre, ott folytatta a munkáját. Atyafiségának a hívására jött haza, mert kereste a pénzügyi rendőrség. Kiderült, hogy '92-től számítva majd 80 000 dinár adóhátralékot, mintegy 10 000 márkát követelnek rajta. P. Dezsőnek nincs ennyi pénze. Börtönnel fenyegetik. Nem találja a papírt, amivel annak idején az ipar „felfüggesztését” kérte. Talán az adóhivatal épp erre számított? P. Dezső most azt igyekszik bebizonyítani, hogy az említett idő alatt Magyarországon iparoskodott, adót is, biztosítást is ott fizetett.

Dickens tollára kívánczó történet.

December 23-án, szerdán

Megvan az idei karácsonyfa. Kíváncsi vagyok, tetszik-e majd Pityunak. Tavaly a pirinyó, ritmusosan gyulladó s elalvó égők izgatták a képzeletét. Van egy fényképem '33-ból, két és fél éves koromból, vézna lenszőke fiúcska, akiből mintha kispórolták volna az anyagot, ott ülök a mérhetetlen fenyőfa alatt, szemlélem vadonatúj játékaimat. Akárcsak Pityut látnám. Négyéves. Majd megmutatom neki a fényképet, hátha bennem ő is magára ismer.

Apámmal az volt az utolsó karácsonyom.

*

H. P. asszony a szomszédból 9 óra tájban a szörnyű hidegben ott álldogált a bolt előtt, a tejet várta, bár fogalma sem volt, mikor érkezik meg Zentáról a mai szállítmány. Talán a negyvenedik-ötvenedik lehetett a sorban. Férje nyugalmazott egyetemi tanár, akinek Belgrádban jól menő cége van, jómaga pedig becsei származású, jómódú háziasszony. Mondom neki: miért nem vesz tartósított tejet? Tüstiént kapható! Azt válaszolja: rossz íze miatt le nem menne a torkán. Ó!

Az ősszel összekülönböztünk: társtulajdonosok lévén a házban, amelyben lakunk, én ferde tetőt szerettem volna húzatni a házra, hogy tartósan rendezzük a beázást, ő viszont beérte azzal, hogy a meglévő egyenes tetőt betaknyozzuk, aztán majd pár év múlva ismét, s így a világ végéig. Egy pillanatra úgy tűnt, hogy tettlegességre kaphatja magát, ami kíváncsivá tett és mulattatott. „Ha tehát a kormányzat négy pillére közül (amelyek a vallás, az igazságosság, a

bölcsesség és a kincsek) bármelyik meggyöngül vagy megrendül – írta Bacon –, jó, ha az emberek szép időért imádkoznak.”

Nálunk mind a négy pillér réges-rég összeomlott. Legalább szép időre volna szükségünk.

*

Végre Molnárnét, Ilonkát, akinek kisebb agyvérzése volt, majd egy érsérvet megeráltak az agyán, hazacngedték. Keze, lába rendben van, csak az emlékezetében maradtak még kisebb zavarok. Annyira le van gyengülve, hogy csak az elsősegélyesek szállíthatták haza. Molnár Vili reggel 9 óra óta bent üldögélt a betegszobában, s várta az elsősegélyesek érkezését. Alig vártuk, hogy a beteg hazaérkezzen. Kiderült, hogy az elsősegélyeseknek kikapcsolták a telefonjukat, mert nem volt pénzük kifizetni a telefonszámlájukat. Ekkor az Ideggyógyászati Klinika távirattal kérte az elsősegély intervencióját. Mégsem történt semmi. Vajon kikézbcsítették-e egyáltalán a táviratot? Ilonka és Vili délután ötök, étlen-szomjan, még mindig ott üldögéltek a betegszobában. Ekkor fiuk, Géza, elgyalogolt az elsősegély rendelóihez, és a helyszínen megbeszélte velük a műveletet. Így este 6 óra körül Ilonka végre hazakerült. Mint később kiderült, egy szép kis dekubitusszal.

December 24-én, csütörtökön

Elmentünk Pöncivel Zita doktorra avatására. Disszertációját a tüdőgyógyászat tárgyköréből írta. A ceremónia a Bölcsészkar jéghideg mozitermében zajlott. Nem volt benne semmi ünnepélyesség; a rektor – talán a didergő közönség iránti könyörületből – sietve összecepta a ceremóniát. S mintha az újdonsült doktorok sem nehezményezték volna a dolgot: hónuk alá csapták a diplomájukat, s megkönnyebbülten távoztak. Zita arcán is ezt a megkönnyebbülést láttam. Folyton ez járt a fejemben: bárcsak hasznát is venné fáradtságos munkája eredményének. Vagy titulusának?

*

Várady Tibor két amerikai társszerzővel közösen készített könyvének bemutatója Ratko Bubalo intézményesített „toleranciaklubjában”. Vaskos mű, Amerikában jelent meg, tankönyv, példatár, kommentárokkal ellátva a nemzetközi kereskedelmi választott bíróságokról. Egy kiváló életpálya minden bizonnyal fontos állomása. Én azonban még mindig a hatvanas évek végének,

a hetvenes évek elejének Várady Tibijét látom, aki hosszú amerikai tartózkodásáról hazatérve elsőnek hozta környezetünkbe a legújabb hóbortot, a frizbee-t. Túl a Dunán, Szerémségben, közvetlenül a folyó partján, majd egy holdnyi legelőn volt egy kulipintyóm, ott időtlenkedtünk a frizbee-vel, miközben Tibi azt szűrte le amerikai tapasztalataiból, hogy még mindig a baloldal a követhető alternatíva. Talán úgy is volt. Vietnam katarzisa még mindig frissen hatott. Meg Martin Luther King küzdelme és halála. Mintha jómagunk túljutottunk volna a nehezen, s jobbat remélhettünk volna. Tibi még nőtlen volt, épp egy csillogó szemű fekete kislánnyal járt, akit Pönci is kedvelt, s csaknem magam is rajta felejtettem a szemem. Még nem derült ki, vajon Tibi a jogi pályán kívül az irodalmi és a politikai pályát is meghódítja-e, vagy csak kacérkodik velük.

A könyvbemutatón egy fontoskodó fiatalember feltette neki a kérdést: lévén, hogy Várady professzor a horvát *állami* választott bírák listáján is szerepel, beépítette-e a könyvébe azt a tapasztalatot is, amelyet a *horvát* állam érdekeinek a szolgálatában szerzett? Felénk az efféle provokációkat mostanság feljelentésszámba veszik; a hazaárulás vádja is a levegőben lógott. Hát még, amikor kiderült, hogy a felszólaló horvátországi szerb menekült joghallgató.

*

Ispánovics végül is állta a szavát: lefaxoztatta a VMSZ autonómiatervezetét, de látom, egyfelől Ágoston részéről – három magyar törpepárt élén –, másfelől az Isakov vezette vajdasági autonómiás reformpárt részéről máris elhatárolták magukat a tervezettől. Még mielőtt a szöveg nyilvánosságra került volna. Ágoston megelégszik a kulturális autonómiát nyújtó perszonális autonómiával, amelyet egy „kisebbségi választáson” létrehozandó nemzeti tanács igazgatna. Elvben ehhez nem kell a Vajdaság, Szerbiára „akasztva” is működhet. Kasza is tervbe vette ugyanezt a kulturális autonómiát, a nemzeti tanácsot is, csak éppen a „kisebbségi választások” elkerülésével igyekszik azt létrehozni. Kasza azonban emellett a vajdasági törvényhozás ellenőrzésére is igényt tart: kétházás parlamentet javasol, az egyik házat a „nemzeti közösségek” küldöttei alkotnák, minden törvényhez mindkét ház hozzájárulására volna szükség, miközben a „nemzeti közösségek” meghatározott esetekben vétőval is rendelkeznének. Itt jön be Isakovék kontrája: kisebbségi autonómia szerintük csak olyan tartományi autonómia keretében képzelhető el, amely az államiság némely ismérvével is rendelkezne. Az az érzésem, Isakovék a faltörő kos szerepére szeretnék Kaszát felhasználni. Hisz nyilván tudják: ha Kasza a Vajdaság számára akkora autonómiát követelne, amilyent ők szeretnének, akkor a hatalmi tömb részéről a kisebbségi autonómia ügyében senki sem

állna szóba vele. Hiszen még így sincs Kaszának túl nagy esélye. A dolog pikantériája persze az, hogy Milutinović szerbiai elnök szakasztott olyan autonómiát kínált fel a kosovói nemzeti kisebbségeknek, mint amilyent most Kasza igényel Szerbiától a magyarok számára. Kell-e ennél nagyobb próbatétel?

December 25-én, pénteken

Nem tudom, a karácsony gondolatára miért ugrik be tüstént az a végtelenül hosszú, sáros utca Veprődön, amelyet a fütetlen vonatból kikecmeregve az ötvenes évek elején, már katonaviselt emberként vacogva végigróttam? Megálltam egy faluvégi házikó előtt, amelyet anyám pár hónapra bérelt, miután eladta a falu főutcáján a házát, de még nem talált másikat magának Újvidéken. El kellett haladnom az a ház előtt, amelyet mindaddig egyetlen otthonomnak tudtam, s be kellett lépnem a házba, amelyet idegennek éreztem. Lecsúszott falusi úricsalád voltunk, amelyet megfosztottak egzisztenciájától, de a helyünk megvolt a nap alatt. A szobában meleg volt, anyám és Óci jókedvvel fogadtak, s örültünk egymásnak. Ők a falu furfangos életéről tereferéltek egymás szavába vágva, én új környezetem szemfülességeit csetelgettem. A fenyőfa felejthetetlen illatot árasztott. A mézbe mártogatott almaszeleteknek és diógerezdeknek az ízt még mindig a számban érzem. Az utcán az éjféli miséről hazatérő lelkek lépteit hallottuk már, de még mindig nem fogytunk ki a szóból. Virradat előtt felkerekedtem, ismét végigróttam a végtelenül hosszú, sáros utcát, felszálltam a fütetlen vonatra, s vacogva vereteltem egy távoli város felé, ahol otthonra szerettem volna lelni. Soha többé nem jártam abban a veprődi házban. Miért ez a karácsony ugrik be mindig az emlékezetembe?

*

A G. utcai lakásunk bérlője egy hete egy jókora pontyot küldött karácsonyra. Pönci most narancsot, mandarint, banánt küldött át egyetemi hallgató lányainak. A lányoknak bérlő a lakást. Merje valaki azt állítani, hogy elenyésztek a patriarchális viszonyok! Jelena, a kisebbik lány, tiszta filozófiára adta a fejét, csaknem olyan buzgalommal, mint Tolnai Ottó annak idején Zágrábban. Felkínáltam neki Adorno *Filozófiai terminológia* című, a '70-es évekből származó vaskos könyvét, de csak legyintett rá: megvan! Viszont kapva kapott azon a könyvön, amelyben benne van – erre hívtam fel a figyelmét – Feyereabend *Miként védjük meg a társadalmat a tudománytól* című, sokatmondó tanulmánya.

A gyümölcsküldeménynek természetesen megörültek.

December 26-án, szombaton

Megjött F. Hanga, aki itt lakik nálunk, a napos szobánkban, s ezért nyáron nyilván sokat szenved a hőségtől. Az egész hónapot Pesten, a szüleinél töltötte, jó hangulatban érkezett, s egy posztmodern folyóiratot nyomott a kezembe, amelyen kissé bizarr cím pompázott: *Az irodalom visszaüt*. Igen, az ökoljog affektáló alkalmazása során túl nagy a tumultus a visszaütő rangjáért; többnyire ki sem derül, ki ütött. Azt gyanítom, Hangának az egyetemi tanulmányok mellett még egy, talán annál is fontosabb dolga, hogy az elvándorolt család nevében – egy része Németországban él –, immár harmadik esztendeje nagyszüleinek, Fülöp építész-mérnöknek, itt a szomszédos utcában, száz-kétszáz méterre tőlünk, gondját viselje.

„A pénz olyan, mint a trágya, csak akkor használ, ha szétszórják”, írta Bacon az *Esszé*ben, s egész nap azon tépelődöm, miként használhatna a pénz, ha már szétszórták.

*

Rajcsán ránktelefonált: eszünkbe ne jusson a régi úton nekivágni Belgrádnak; az imént érkezett Topolyáról, a régi utat helyenként jégpáncél fedi, Szenttamás és Feketic között meg éppenséggel járhatatlan: négy-öt koci hevert az árokban. Rajcsán fia is, lánya is kinn él Kanadában, már családot is ott alapítottak; az egyik genetikai kutatásokkal foglalkozik egy intézetben, a másik egyetemi tanár az agronómián. Rajcsánné évek óta kint él velük, hol az egyik, hol a másik családban gyámolítja az unokákat. Rajcsán az anyját ápolgatja idehaza évek óta egyes-egyedül, aki napokon át csak üldögel az ablak mellett, s a fiával is alig van már kapcsolata; mintha itt felejtették volna ebben az „árnyékvilágban”.

December 27-én, vasárnapon

A belgrádi röptér „külföldi” várótermében pokoli tolongás; ennyi rossz arcú embert, mint itt, életemben nem láttam. Az egyik az arcodba liheg, a másik a tarkódba köhög jobbra-balra sodródva. S nincs tőlük menekvés. Egyszerre négy gép futott be: Moszkvából, Szingapúrból, Zürichből, Frankfurtból. A cuccokból ítélve a feketézők domináltak közöttük. Másfél órába telt, épp annyiba, mint az út Zürichből, mire J. Ica átverekedte magát a vámvizsgálaton. Majd két hónap után látjuk viszont, s hozta a nagy hírt: Schaffhausenban fia, Kálmán családjában, útban van a második unokája. Micsoda szerencse, hogy

Kálmán '91-ben Svájcba menekült: katonai beosztása szerint tartalékosként a rendőrségnél szolgált volna, s Kosovóban is épp ezek az alakulatok végzik most is a „tisztogatást”! Elektromérnök, vonatok futószerkezetének a próbáit végzi évek óta.

*

J. Ica a repülőgépen egy valóságos szerb Hány Jánossal ismerkedett meg. Az öregurat 42 éves korában, alezredesi rangban(!), *oktalanul* nyugdíjazták a jugoszláv hadseregben; lánya később egy jómódú zürichi ingenyélőhöz ment férjhez, akivel pillanatnyilag épp Budapesten töltik az idejüket, ahol nagyon jól érzik magukat. Ez az öregúr most 75 éves, évek óta egy zürichi palotában él gazdag, 84 éves nászasszonyával, aki egy pillanatban kész volt férjhez menni hozzá, de fia felhőrdülésére meghátrált. Számára nem is a vagyon volt fontos, beírta volna az úrhölgy nyugdíjának a megöröklésével is. Az úrhölgy azzal kárpótolta, hogy vett neki Zürichben egy kis, egyszobás lakást, amely most készen vár rá. Az a baja, hogy az úrhölgy már nem igényli a szexet, de rossz néven veszi, ha tudomására hozzák, hogy ő másokkal meghitt kapcsolatba került. Így időnként kénytelen hazautazni Szerbiába, hogy kiduhajkoldja magát Leskovacon, az ottani barátnőjével. Épp berekedt kissé, mert tudván, hogy idehaza, régi társaságában, kiváló hangja miatt, dalolásra unszolják majd, pár napon át gyakorolt. Igen, gitárral szokta legkedvesebb nótáit előadni, de hegedűn, sőt harmóniumon is szokott játszani. Harmóniumon leginkább Bachot. Belgrádban a fia a Szerb Íróegyesület épületében, a Francuska 7. alatt, egy konsulting céget vezet; voltaképpen ő a tulajdonosa, a fiú csak alkalmazott.

A levegőben lógott: vasárnapi ebédre örömmel fogadja a meghívást.

*

Estefelé betoppant Várady. Leginkább talán a Kasza-féle autonómia-tervezetnek az a része érdekelte – lévén egyik alkotója –, amely a nemzeti tanács létrehozására vonatkozik. Szerinte Ágoston a nemzeti tanácsot a magyarság külön szavaztatásával szeretné létrehozni, mert ily módon kapna egy, a szerb hatóságoktól kvázi független, csak a magyar választóknak felelős „magyar vezetőséget”. Ágostonnak '89 óta ez a vágya. Természetesen Várady szerint is a közvetlen választás volna a legdemokratikusabb, legtisztább megoldás. De ha a választólistákra akarathatározással kerülne fel a magyarok, akkor féltő, hogy a választótöbbség, kivált a szövetségben, alaposan elapadhatna. Várady nem tartja jónak, hogy az autonómiaügyben a csak hallgatólagosan igenlő vagy épp indifferens magyarokat a szerbiai magyar pártok „leszaka-

dásra” késztessek. A VMSZ-javaslat ezért a nemzeti tanácsot az országos, a szerbiai, a vajdasági képviselőkből, a magyar politikai pártok és más magyar intézmények küldöttjeiből szeretné összeállítani. Ez afféle kompromisszumos megoldás lenne.

A magam részéről megkockáztattam: ha a többnyelvű adminisztrációt és bírósági eljárást vajdasági többletadóztatással kívánják fedezni, akkor a vajdasági szerbeknek rövid időn belül elégük lesz a kisebbségi autonómiákból, s az autonómiák ellen fordulnak. Miért fizessenek nagyobb adót, mint a többi szerbiai polgár? Jobb eszt, ha a költségeket Szerbia minden polgára viseli.

Várady majd csak áprilisban jön haza az atlantai egyetemről. A májusi könyvhéten, Pesten találkozunk.

December 28-án, hétfőn

Jelentkezett Pósa Rózsa Szabadkáról. Én még mindig a zombori algimnázium IV.-es tanulóját látom benne, aki '45-'46-ban csak tekintélyt parancsoló, pretenciózus fellépésével feledtethette velünk, izgulékony, álmodozó kamasz osztálytársaival, hogy idomai a szokásosnál már jobban kialakultak. Kapcsolatunk sohasem szakadt meg. Dél-bánsági magyarságmentő akciói során olykor éjnek évadján is rám csörgött, igen feldúlva, sírva is, hiszen nemegyszer állása is kockán forgott. Most legfőbb gondja a jómaga alapította diákotthon fenntartása. Ezúttal felpanaszolta, hogy a VMSZ-nek éppúgy összefogásra kellene törekednie a szlovák, a román, a ruszin kisebbségi pártokkal és intézményekkel, mint ahogy a horvátokkal teszi. Ezt ő már azoknak is elmondta, akiket ez megillet. Talán igaza van. Bár az én informáltságom elég foghíjas.

Aztán mégis felmerült néhány fontos szempont. Például: a románok, a szlovákok igyekeznek a szerbek előtt elkerülni azt a látszatot, hogy „összefogtak” a magyarokkal. Vagy hogy a magyarok dominálnak felettük. Vagy hogy a magyarok csatlósáivá váltak. A magyarok köztudottan nem örvendenek népszerűségnek a térségben. Az is lehet, hogy ügyes-bajos dolgaikat, lévén, hogy kisebb közösségek, a szlovákok meg a románok egyszerűbben meg tudják oldani, mint a magyarok. Nincs kizárva, hogy a magyarok céljait túl pretenciózusnak tartják. A tartományi kormányban például a szlovákoknak két miniszterük van, amit nyilván jól kamatoztatnak. A magyaroknak természetesen egy sincs. Nem szabad abba a hibába esnünk, hogy kéretlenül más kisebbségek nevében lépünk fel, de mindig késznek kell lennünk, hogy bármely kisebbség célszerű törekvését támogassuk.

Tűnődni – ez most a legszebb időtöltésünk.

Rajcsánnal és Bányáival legalább húsz esztendeje minden hétfőn este römi-zünk. Valamikor többen is voltunk, idővel azonban némelyek elmaradoztak. Az esték éppoly hangulatosak, mint régen, talán csak éppen hangosabban beszélünk egymáshoz, mint egykoron. De így sem biztos, hogy meghallja, akihez fordultunk. Bányai azt mondta, nála a távfűtés két napja már megint nem működik, otthon plédbe burkolózva is fázik. Rajcsán szerint öt esztendeje már, hogy Bányainak példátlanul jól jár a lap. Szerintem az albánok eljátszották az esélyeiket, Milošević másodszor is rájuk fog verni. A negyedik játékos azon évődött, miért borult ki Bosnyák Pista ismét a Forum ellen?

Így éldegelünk Balkániában.

*

December 29-én, kedden

Levelet kaptam az apatini sörgyárból: a munkakoromért járó ingyenrészvények 42 százalékát megkaphatom tőlük, a többi 58 százalékért pályázzak más cégeknél. Minden munkaévre mindenki kap 400 márka névértékben részvényt. Minden cég a magánosítás első menetében köteles felbecsült tőkéjének meghatározott hányadát ingyenrészvényként kiosztani, aztán már kereshet vevőt a cégre. Az ötven éven át folyt kollektív felhalmozásnak ez lett a személyenként ránk eső része. Mi van az egykori öngazgatók öntudatával? Elfújta a szél. De van ennek a magánosításnak nemzeti vonatkozása is: vajon 50 év múltán az itteni magyarság anyagilag jobb vagy hátrányosabb helyzetben lesz-e, mint egykoron? Érdekes, hogy ismerőseim közül még egy magyar sem, de igen sok szerb folyamodott ingyenrészvényért. De a nagy szavakat leszámítva, ki törődik itt még a magyarok érdekvédelmével? Pedig elég volna csak két-három ügynökséget talpra állítani, amely a kilincseléstől idegenkedő emberek számára lebonyolítaná az ügyet.

*

Piszáréknál is lezajlott a rokonság ünnepi stampedója; Mari fia, Robi, este kilenc körül jelentkezett Pestről: pár perce szerencsésen hazaérkeztek. Mi akkor már azon évődtünk, hogy Piszárék tiszakécskei lakásadója azzal a kéréssel jelentkezett, ha az idén is nála szándékoznak nyaralni, akkor február 1-jéig jelentsék neki a pontos időpontot, különben megeshet, hogy majd nem tud a kedvükben járni. Évek óta együtt nyaralunk, bár máshol szállunk meg. Úgy látszik, Kelet-Magyarországra is megérkezett a fellendülés. Egyelőre azonban nem a bőség, hanem a hiány kínálatával.

December 30-án, szerdán

Mojsze Zoli valóban szép függőt készített mézszínű topázból; örülnék, ha Pöncinek is tetszene. Az Arena üzletházban azonban felesége, Gordana várt; kiderült, hogy Zolit egy hátráló autó a járdán fellökte, s úgy látszik, megsértette a térdén a porcogóját. Görcsben áll a lába, szörnyű fájdalmai vannak. Épp orvoshoz ment, nincs kizárva, hogy meg kell operáltatnia. Így aztán nemcsak a szilveszterezésnek, hanem a síelésnek is befellegzett. Egyetlen hölgyet sem ismerek, aki szebben, csaknem csilingelve tudna nevetni, mint Gordana.

*

Betoppant Tamara, a nagyobbik unokánk; egy éve van még hátra az érettségiig. Tavaly levizsgáztam a szemében: Dante *Isteni színjáték*ának tartalmát énekről énekre, részletesen, idézetekkel is ellátva, én írtam meg neki, kukacos tanárától azonban csak 4-est kapott rá. Tamara vékony, szürke férfi felöltőben érkezett; ha nem ismerném, ez a „férfiússág” talán még gondba is ejthetne. Állítólag nem fázik benne. Azt mondta, apja akkortájt viselte a felöltőt, amikor megnősült. Eltátottam a számat: vajon ebbe belefért volna Zorke? Tamara a színe miatt kapta magára: épp a szürke a divatszín. Unszolt bennünket, menjünk vele a városba, csak néhány apróságot gondol útközben megvásárolni. Szerencsére Pönci kedvet kapott a kószálásra.

*

Molnár Vili mondja, hogy szemben a tanyájával, Milicánál, a 65 körüli, magányos parasztasszonynál a múlt éjjel tolvajok jártak, elvitték az összes baromfiját, csak két tyúkot és két ludat hagytak neki. Hallotta, hogy idegenek járkálnak az udvarában, de nem mert előjönni, nehogy megverjék vagy megöljék. Katasztrófa, hisz Milicának nincs jövedelme, abból él, ami a tanya körül megterem neki. Kis költségeit egy-egy pár baromfi eladásával szokta fedezni; gyakran jómagam vagyok a vásárlója. Télen át Milica eteti Vili tanyáján a kutyákat. Vilinek a Pejićevi Salašin van a tanyája; dús gyepp az udvaron, két nagy díófa díszleg benne, amelyek alatt nyáron gyönyörűség üldögélni, sörözni és tereferélni. Évek óta van Vilinél egy veteményeskertünk, nagy kedvem telik benne, s a mozgásra is nagy szükségem van.

Molnár Vili több nagyvállalatot igazgatott, s a hetvenes évek derekán a tartományi parlament elnöke is volt. Nagy volt, amikor az Elektrovojvodina vezérigazgatójaként a vajdasági áramszükségletet nagy befektetésekkel vajdasági forrásokból sikerült kielégítenie. Alsókubinban a Duna medréből – a víz

alatt – beindította a szénkitermelést. Nagyon sokan kalandor vállalkozásnak tekintették. Bevált. „Ne magyarázz!” szokta manapság is a habozóknak és a köntörfalazóknak mondogatni. S ami a legfontosabb: a Vajdaságban olcsóbb volt az áram, mint Szerbiában.

Milica, persze, kihívatta a rendőrséget. Ez volt számára az utolsó szalmaszál.

*

Hiseni szerint a kudarcért azok a kosovói albán vezetők hibáztathatók, akik képtelenek voltak a Kosovói Felszabadító Hadsereg mellé állva teljes nemzeti egységet nyilvánítani; ennek az egységes fellépésnek a hiánya készítette Hillt arra, hogy decemberre az albánok szempontjából kedvezőtlenebb változattal hozakodjon elő Kosovo státusáról, mint amilyen a novemberi volt.

Ó, a korlátlan egység botor istenítői! A voluntaristák, akik úgy képzelik, elég mindannyiunknak nagyon egyet akarni, és akkor az feltétlenül valóra is válik! Szerintem a kosovói albánoknak el kellett volna fogadniuk Hill novemberi változatát, hiszen ezzel magukhoz kötötték volna a nemzetköziet, akik tőlük támaszt kapva másként léphettek volna fel a dokumentumot elutasító Miloševićtel szemben. A kosovói albánok nem figyeltek oda, meddig feszíthetik a húrt. Demaqi kárhozzátandó a kudarc miatt, aki még mindig azt hiszi, hogy a kosovói albánok, ha kell, fegyverrel is kiharcolhatják függetlenségüket, vagy legalább fegyveres beavatkozásra kényszeríthetik – az iraki kudarc után! – a nemzetköziet. Fatális tévedés! Milošević ismét vereséget mér majd rájuk, a nemzetköziet pedig nem fognak beavatkozni. A kosovói albánok számára nagy hendikep, hogy anyaországuk épp most, s már évek óta káoszban leledzik; a világ az albánokat egyre inkább együttműködésre alkalmatlan népességként ismeri meg, amely nem tudja, mi az elég. S lassan ez a kedvezőtlen kép átterjed a kosovói albánokra is. Kosovónak nincs ereje ahhoz, hogy az albánság Piemontja legyen: képtelen volna állammá gyúrni a káoszban megfeneklett Albániát. Demaqi, azt hiszem, végcélként ezt az ábrándot kergeti.

December 31-én, csütörtökön

Az év utolsó napján megkaptuk a szeptemberi nyugdíjunkt; kilencet a tizenkettőből, amennyi járt volna. Azt is csökkentett összegben, mert a pénzügyminiszter az év derekán felhatalmazás nélkül rendeletet hozott, miszerint a nyugdíjak többé nem növekedhetnek az átlagkeresetek ütemét követve, miként a törvény előírányozza. Punktum. Még csak nem is tiltakozott senki. Így megy ez, amióta az állam a háború kezdetén egyszerűen rátette a kezét a

nyugdíjalap pénztárára. Még az Alkotmánybíróságnak a nyugdíjasok javára, pár évvel ezelőtt hozott ítéletét sem hajtották mindmáig végre. Világos, hogy önkényesen megváltoztatták a nyugdíjak jellegét: a nyugdíj már nem a hajdani befizetésekéből fakadó jog a járandóságokra, hanem az állam alamizsnája annyiszor és olyan összegben, ahányszor az ország zsarnokának és szolgálatkész adminisztrációjának kedve szottyán rá. Szörnyű, hogy kiszolgáltatott öregemberek, akiknek a szocializmusban eszünkbe nem jutott vagyont gyűjtenünk öregkorunkra, kénytelenek vagyunk elfogadni ezt az alamizsnát. Sőt bele kell törődnünk; amíg kapjuk, jó, hogy kapjuk.

*

Karácsony napján nálunk, szilveszter napján a lányoméknál szokott ebédelni a család. Időközben ránk sem telefonáltak. Pityu már a tornácra várt bennünket, demonstrálni kívánta a ház legújabb vívmányát: megnyomott egy gombot, s kitarult előttünk a nagykapu; be is hajthattunk volna, ha éppen akarunk. Aztán Pityu kézbesítette kinek-kinek az ajándékokat, mint ahogy karácsony napján nálunk is ezt tette. Sohasem kérdeztem meg Zitától: azért rendezik-e a „családi ünnepet” szilveszterkor, nehogy választaniuk kelljen a magyar és a szerb karácsony között?

Malacpecsenyét ettünk, s jó montenegrói vörösborot ittunk hozzá. Az ebédlő falai tele vannak aggatva agancsokkal, agyarakkal, muflonok szarvával. Zorke szenvedélyes vadász, s néha eltűnődök: van-e ennek köze ahhoz, hogy sebész? Agyonterheli magát, s aztán már semmihez sincs türelme, a vadászat szenvedélyébe menekül. Túl fiatalon lett egyetemi tanár, a Sebészeti Klinika igazgatója, vajdasági egészségügyi miniszter, még hozzá a legrosszabbkor: amikor az egészségügy a háborús körülmények között a mélypont alá süllyedt. Természetesen rendszeresen műt, még az éjjeli ügyeletet is végzi. Koccintunk, s örülünk, hogy élünk. Tartjuk magunkat ahhoz, hogy politikáról nem beszélünk.

Pityu velünk jött, Zitácék, Tamara szilvesztereztek valahol. Tavaly még mi is a temerini Rozika étteremben vigadtunk, de társaságunkat betegség tizedelte meg. Tévénél vártuk be az új esztendő. Pityu tíz körül fürödni, majd ágyba kíváncsozott, mi meg éjfélkor megittuk a pezsgónket, s megcsókoltuk a mélyen alvó gyermeket.

1999. január 1-jén

Ebéd után Zorkeék jöttek Pityuért, aztán elvittek bennünket megnézni az új lakást, amely talán két hete készült el, s Zorke azért vette, hogy bérbe adja. Kiváló a lokáció is meg az anyag is, amelyet a lakásban felhasználtak – olasz

csempe, biztonsági zárral ellátott bejárati ajtó – nem lesz nehéz jó bérlőt találni rá.

Tűnődve meredek magam elé: talán a gyermekeiről kezd gondoskodni? Ez az, amire nekünk az ő korában még nem futotta.

*

Délután jelentkezett Ratko Bubalo, újévi jókívánságokkal köszöntött, elújságolta, az imént beszélt Stipe Šuvarral Zágrábból, aki munkáspártjának székházában batyubálos alapon szilveszteri fogadást adott, több százan összeverődtek, sok közös ismerősünk jelent meg, közöttük Slobodan Šnajder is, a neves drámaíró, aki a '80-as években Šuvar ellenében disszidensnek számított.

Ratko Bubalo egyébként beszerezte Bobetko tábornok, volt horvát vezérkari főnök könyvét, amelyben a hadastyán kifecsegte – vagy eldicsekedte? – a horvát katonaságnak azokat az üzelmeket is, amelyek miatt a hágai közvédlőnél best-sellernek számít a könyv. Akárcsak a belgrádi Borisav Jović *Jugoszlávia utolsó napjai* című könyve. Nézzek be „toleranciaklubjába”, szívesen kölcsönadja.

Ratko Bubalo zágrábi szerb, a háború alatt Újvidékre menekült, most itt szeretne gyökeret eresztetni.

Január 2-án, szombaton

Ormos Mária *Magyarország a két világháború korában, 1914–1945* című könyvét Rudi Sova hozta jó egy hónappal ezelőtt. Sajnos, azzal kapcsolatban, ami engem most leginkább foglalkoztatna, mármint a Monarchia szerbiai háborújával és Jugoszlávia létrejöttével kapcsolatban, semmi fogódzót nem találtam benne. Úgy látom, a szerzőnek globálisan sikerült hiteles képet adnia a korról, s ez önmagában véve fene nagy teljesítmény. Leginkább a 30-as évek vége kötött le, a revíziós politika „országgyarapító” időszak, s ma sem értem, miért nem jutott az „országgyarapítók” eszébe, miként tarthatnák meg a szomszédok akarata ellenére visszaszerzett területeket, ha tisztában voltak vele, hogy kizárólag saját erejükkel – ez derül ki ebből a könyvből is – egyik szomszéduktól sem tudtak volna semmit visszavenni. Elképesztő, hogy senkiben sem ötlött fel a visszaszerzett területek magyarságára váró kálvária, ha netalán az „országgyarapítás” pünkösdi királyságnak bizonyulna. Mi más volna ez, ha nem a politikai megfontolás csődje?

Egyébként mintha több helyütt indokolatlan szépítgetésbe botolnánk. Például a hírhedt frankhamisítási ügygel kapcsolatban. „A kihallgatások során ráadásul az is egyértelművé vált, hogy az akció elkezdése idején Teleki Pál a

tervvel egyetértett, sőt, maga a miniszterelnök is tudott róla. Az is kiderült azonban, hogy Teleki 1925-ben megpróbálta a hamisítást leállítani, Bethlen pedig a forgalmazást letiltotta, az ellenzék mégis alkalmasnak látta a helyzetet arra, hogy kísérletet tegyen a kormány megbuktatására.” Érthetetlen, miért kellene ezért az ellenzékot korholni. Hiszen csak a dolgát végezte. S elég nagy szégyen, hogy még egy pénzhamisításba keveredett kormány is megmaradhatott a helyén. Vagy nem?

A könyvet majd vissza kell juttatnom Rudi Sovához, aki Pesten él a feleségével, egy bankunknak a képviselőjét vezeti. Az egyik fia olasz lányt vett feleségül, s Rómában él, a másik amerikai lányt, s Pesten dolgozik egy multiban. Rudi Sova, aki egykoron a pancsovai bíróság elnöke volt, vajdasági kvótán került el Pestre jugoszláv nagykövetnek a 80-as évek derekán, épp amikor Vajdaság elnöke voltam. Rudi, akinek az anyja magyar, pontosabban székely volt, Pestre indulása előtt megdöbbenve számolt be nekem, hogy a Szocialista Szövetség országos vezetőségében Mirko Ostojic, egykori pekingi nagykövetünk, majd külügyminiszter-helyettesünk, szemrebbenés nélkül azt mondta neki búcsúlátogatásán, hogy Tito nagy hibát követett el a háború végeztével, mert nem űzte ki a vajdasági magyarokat az országból. Paff voltam. Ilyen orcátlan nacionalizmusra a legszűkebb jugoszláv vezetőségben akkoriban nem volt példa. Pár hétre rá mellékesen odavetettem Ostojicnak: valóban, ki kellett volna-e űzni az országból a magyarokat? Úgy bámult rám aszkéta arcával, mint borjú az új kapura. A boszniai háború kitörése után gyakran gondoltam Mirko Ostojicra: hová vitte a szél? A Karadžić-pártnak egy ideig Velimir Ostojic volt a titkára. Vajon az ő atyafiségéhez tartozik-e? A boszniai szerbek között gyakran érthette meglepetés az embert. Például Milanko Renovica egyszer csak elszegődött Karadžić mellé politikai tanácsosnak. Renovica a jugoszláv pártelnökségnek egyik soros elnöke volt az alatt a négy év alatt, amikor jómagam ugyanannak a pártvezetőségnek végrehajtó titkára voltam.

De hát Rudi Sova pesti követként híven szolgálta Miloševićet is, a horvát-országi meg a boszniai háború alatt is. Pedig Rudi horvát. A felesége meg boszniai szerb. Milošević pedig a nemzetközi zárlat alatt nem akkreditálhatott egyetlen országba se új nagykövetet. Vagy megtartotta azt, aki volt, vagy nagykövet nélkül maradt. Ezért Rudi a helyén maradhatott. És ismeretségbe került a magyar politikai elit színe-javával a rendszerváltás előtt, meg utána is. „Nagyon jó ismeretségben vagyok Torgyánnal”, dicsekedte talányosan Rudi. Ilyen az élet. Erre akár ihatunk is egyet!

Bubci még szilveszterkor meghozta számomra J. Icahoz Horgosról a vilmoskörte-pálinkát, amelyet még a nyáron megrendeltem; az anyja a horgosi mezőgazdasági kombinát erős kezű igazgatója volt, az apja meg vámtiszt, aki már nyugdíjaztatása előtt is kiváló házipálinka főzésével töltötte az idejét. Bubci biológus, Kanizsán tanít, de szilveszterre lerándult Újvidékre; J. Icánál szállt meg, akinél egyetemi évei alatt lakott, s aki jól ismeri szüleit. Ha jól értettem, fiúügyben a továbbiakig épp el van bájolva.

Január 3-án, vasárnapon

Ismét ágnak estem, úgy látszik, a grippét még mindig nem hevertem ki. Egész nap Kosovóról szóló könyveket böngészek. Csütörtök óta, már harmadik napja, Podujevónál ismét harcok dúlnak. Vajon sikerül-e a fegyvertelen EBESZ-ellenőröknek jobb belátásra bírni a feleket? Kétszer, háromszor talán még igen, aztán többé már nem. Holbrooke jól tudta, hogy ide nemzetközi fegyveres békefenntartó erők kellett volna, de amikor Milošević erről hallani sem akart, beletörődött a halva született pótmegoldásba, mert a világ diplomáciai sikert követelt. S mit tehet majd a Kosovo-szerre elhelyezett 2000 fegyvertelen EBESZ-ellenőr – amelyekből csak 700 érkezett meg –, ha mindenütt fellángolnak a harcok? S ugyan miként menthetné ki ezeket az EBESZ-ellenőröket a pár ezer főből álló, Macedóniában állomásozó gyorshadtest, ha Milošević – miként váltig fogadkozik – minden fegyverből tüzet nyit rájuk, amint Kosovo földjére lépnek? Milošević szentül meg van győződve: a Nyugatnak esze ágában sincs saját gyermekeit hullatni az albánokért. Ha pedig nem lesz intervenció, akkor ez az egész felhajtás közönséges szemfényvesztés.

Január 4-én, hétfőn

Sok hónap múltán Fehér Kálmán ismét megjelent a römiesten. Pap Józsiék lakását őrzi, vele van lánya, Sára is, aki Pesten jár iskolába, s aki számára egy-két hónappal ezelőtt vett egy szép kétszobás lakást a Szondy utcában. Így fiát is, lányát is ellátta, de jómaga csaknem minden nélkül maradt. „Magának még tervei vannak, Major?” kérdezte cinikusan, s úgy tett, mint aki csókai magányában már túltette magát az élet és a halál gondjain. Jó tíz évvel ezelőtt Pap Józsi azt találta mondani valamiről, majd meglátjuk tíz év múlva, mivé fejlődik. „Majd pont maga lesz, Pap doktor, aki azt meglátja”, mondta Fehér Kálmán félreismerhetetlen cinizmusával.

Az én szememben Fehér Kálmán még mindig az a darabos, olykor kenyérré kenhető, olykor komisz zentai gimnazista, akinek az első versét én közöltem, s mert elbűvölőnek találtam, tüstént egy elemzést is írtam – csatoltam – a vershez. Meg a meglett embert látom, aki olykor, ha kétellyel fogadtam, fancsali képet vágott: „Maga, Major, folyton csak humanizmus, reneszánsz!” Ó, igen, lányának lejárt az útlevele, de újat csak akkor adnak ki neki, ha személyazonossági bizonyítványt vált ki, de akinek még nem volt személyazonosságija, annak csak akkor adnak, ha a szokásos okiratokat mellékelve, a belgrádi külügyminisztérium közvetlen jóváhagyását is megkapja. Így Sára itthon rostokol, s várja a jószerencsét. Vigasztaljuk: ezt az eljárást nyilván azért agyalták ki, hogy az albánokat megrostálhassák, sokuktól megtagadhassák az igazolványt is, az útlevelet is, ne engedjék be őket az országba, kiutasíthassák az országból. Kapcsolatban lehet mindez azzal a bejelentéssel is, hogy Kosovóban az év folyamán népszámlálást tartanak.

De szabad-e azzal vigasztalnunk egymást, hogy ez nem ellenünk, hanem az albánok ellen irányul? Mert nem azzal vigasztalták-e egymást eleink is, hogy a Dávid-csillag viselése nem sújt minket, magyarokat? . . .